

ערעור אזרחי מס' 1809/95

רשות ערעור אזרחי מס' 574/95

1. יהושע הלמן ז"ל

2. ציפורה הלמן

נגד

לה נסיונאל חברה לביטוח בע"מ

בבית המשפט העליון בשבתו כבית-משפט לערעורים אזרחיים

[27.10.96]

בפני השופטים ט' שטרסברג-כהן, צ' א' טל, י' טירקל

[חוק חוזה הביטוח](#), תשמ"א-1981, ס"ח 94, סעיפים 6, 6(א), 6(ג), 7- הצעת חוק הביטוח, תשל"ו-1975, ה"ח 22-[חוק החוזים \(חלק כללי\)](#), תשל"ג-1973, ס"ח 118, סעיף 12- [פקודת החברות](#) [נוסח חדש], תשמ"ג-1983, נ"ח 764, סעיף 373(א).

מיני-רציו:

* ביטוח – פוליסה – ביטולה

שריפה ב"מועדון חברים" למשחקי קלפים כילתה את מרבית תכולת המועדון. המערערים, שהיו בעלי המועדון, רכשו אצל המשיבה ביטוח בתי עסק שכיסה גם סיכוני שריפה. משסירבה המשיבה לשלם למערערים תגמולי ביטוח, הם הגישו נגדה תביעה בבית-משפט השלום. המשיבה טענה כי המערערים הסתירו ממנה במירמה מידע בעניינים מהותיים, שאילו ידעה אותם הייתה נמנעת מלבטח את המועדון. כך לא גילו לה המערערים כי שנה לפני מועד הצעת הביטוח הושמעו באוזני בני הזוג אימים, לרבות מפי עובדת שלהם שאמרה - לאחר שהופסקה עבודתה - כי היא תדאג להרוס אותם ולשרוף את המועדון. בית-משפט השלום קבע כי לא הוכח שהייתה למערערים "כוונת מרמה" כנדרש בסעיף 6(ג) [לחוק חוזה הביטוח](#), תשמ"א-1981, ולפיכך חויבה המשיבה לשלם להם את סכום הנזק המוסכם. בית המשפט המחוזי סבר שהוכחה מירמה, ולכן בוטל פסק הדין של בית-משפט השלום והתביעה נדחתה. מכאן הערעור ברשות לבית המשפט העליון.

בית המשפט העליון פסק:

א. (1) מטרתו של סעיף 6 [לחוק חוזה הביטוח](#) היא לחייב את המבוטח להשיב תשובה מלאה וכנה לשאלותיו של המבוטח ב"ענין מהותי" וכן לחייבו לגלות למבוטח גם עניין מהותי אחר, אף אם לא נשאל עליו, וזו חובת גילוי יוזמה (81 ה-1).
 (2) במקרה הנדון, לא היה המידע הנדון בגדר "מתן תשובה שאינה מלאה וכנה". למערערים לא הוצגה כל שאלה שהתשובה עליה חייבה אותם לגלותו. מכאן שעל הסוגיה חלות הוראות סעיף 6(ג) [לחוק](#) (81 ו-ז).
 ב. (1) סעיף 6(ג) [לחוק חוזה הביטוח](#) אינו נגרר אחר סעיף-קטן (א) ואינו תלוי בו. הוא עומד בפני עצמו כהלכה שוות מעמד. הסתרת מידע בעניין מהותי שהמבוטח נשאל עליו ממילא אינה יכולה להיחשב כתשובה מלאה וכנה, ועל-כן היא נכללת בגדר סעיף 6(א) [לחוק](#). מכאן שגם אי-גילוי "עצמאי", אשר איננו בא בתגובה לשאלות המבוטח בכתב, עלול להיחשב כתשובה שאינה מלאה וכנה (81 ז-82 ב).
 (2) סעיף 6(ג) [לחוק](#) מפרט ארבעה רכיבים מצטברים שבלעדיהם לא עומדות למבוטח התרופות המנויות בסעיף 7 [לחוק](#). שני הרכיבים הראשונים, הכרוכים זה בזה, הם "הסתרה" ו"בכוונת מרמה"; והשניים האחרונים, שאף הם כרוכים זה בזה, הם "ענין שהוא ידע כי הוא" ו"ענין מהותי" (82 ב-ג).
 (3) לפי האמור בסיפה לסעיף 6(ג) [לחוק](#), דינו של מבוטח שנתקיים בו האמור באותו סעיף-קטן, כדין מי שהשיב "תשובה שאינה מלאה וכנה" ל"שאלה בענין שיש בו כדי להשפיע על נכונותו של מבוטח סביר לכרוך את החוזה בכלל או לכורתו בתנאים שבו". המבחן לקביעת מהותיות העניין הוא אובייקטיבי, והוא נקבע על-פי קנה המידה של מבוטח סביר. אימוץ קנה מידה זה משתלב במגמתו הכללית של החוק, שהוא חוק צרכני מובהק, להגן על המבוטח מפני כוחו העדיף של המבוטח (82 ד-1).
 (4) התשובה לשאלה, כיצד היה נוהג "מבוטח סביר" במקרה מסוים, ניתנת על-ידי בית המשפט, הקובע, לפי אמות מידה אובייקטיביות שהוא מעצב, את מידת נכונותו של המבוטח לכרות את החוזה. אמות מידה אלה אינן בהכרח אמות המידה של חברות ביטוח, אם כי אפשר שהתנהגותו של מבוטח מסוים תשמש הדרכה לצורך קביעת הסבירות (83 א-ב).

ג. (1) השאלה מהו "ענין מהותי" בעיניו של מבטח סביר מצריכה בחינה בשני היבטים. בהיבט הראשון, העקרוני, ניתנת תשובה לשאלה אם העניין שעל המבוטח היה לגלותו למבטח, לפי אופיו וטיבו, רלוואנטי לסיכונים שאותם באה הפוליסה לכסות. בהיבט השני, הספציפי, ניתנת תשובה לשאלה אם העובדות שהיו בידיעתו של מבוטח במקרה המסוים היו עלולות להשפיע על נכונותו של המבטח לכרות את חוזה הביטוח אילו נתגלו לו. בעניין זה יובאו בחשבון, בין היתר, גם שיקולים כגון מידת רצינותו של הסיכון הצפוי המצוי בידיעתו של המבוטח, לרבות מידת הסיכוי שהסיכון יתממש, ושיקולי מדיניות משפטית (83 ג-ו).

(2) סעיף 6 לחוק חוזה הביטוח בא לצמצם את פערי המידע בין המבטח לבין המבוטח, העלולים לגרום להקצאה בלתי יעילה של משאבים ואף לפגוע במנגנון הביטוחי כולו. מכאן שבגדר "ענין מהותי" יבוא כל מידע העשוי להשפיע על תוחלת הנזק, על סיווגו של המבוטח, על גובה הפרמיה שלו ועל נכונותו של המבטח לבטח את המבוטח, בתנאים מיוחדים או בלעדיהם (84 ג, 85א).

(3) במקרה דנן, אין מדובר בעניין מהותי. איומים, שמהותם לא תוארה ושלא פורש אם הם מכוונים כלפי הגוף, כלפי רכוש בכלל או כלפי הרכוש המבוטח, אינם רלוואנטיים לסיכונים שאותם באה לבטח פוליסה לביטוח בתי עסק. אולם אפילו היו רלוואנטיים לפוליסה זאת, הרי מדובר בדברים שנאמרו כשנה לפי הצעת הביטוח ולא העידו על סיכון מוגבר לבית העסק שבוטח, וממילא לא היה בהם כדי להשפיע על אומדן הסיכון ועל נכונות מבטח סביר לבטח מפניו (85 ו-86א).

(4) במקרה דנן, גם בעובדה שרכבם של המערערים נגנב כחודשיים לפני הצעת הביטוח ושהמערערת חשדה בשותפיה לשעבר, אין כדי להוסיף לדברי האיום משקל ההופך

אותם ל"ענין מהותי". הוא הדין בדברי עובדת המערערים שעבודתה הופסקה ואשר אמרה כי תדאג להרוס את המערערים ולשרוף את המועדון. משלא חזרה על דברים אלה ולא נמצא להם חיזוק נוסף, אין בהם כדי להעיד על סיכון רציני או על סיכון שיתממש, ומכאן שלא היה גם בהם כדי להשפיע על אומדן הסיכון ועל נכונות מבטח סביר לבטח מפניו (86 א-ב). ד. (1) ב"ענין מהותי" כרוך גם הרכיב של ידיעתו של המבוטח. רכיב זה, כמו הרכיבים של "הסתרה" ו"בכונת מרמה", הוא סובייקטיבי והוא קשור לשאלת מצבו הנפשי של המבוטח: האם ידע שהמדובר בעניין מהותי? אין די בהוכחה שהמבוטח ידע את העובדות העירומות כשלעצמן - אותן עובדות אשר, לפי הטענה, הן עניין מהותי - אלא שידיעתו חייבת לכלול גם את הערכתו שהן מהוות עניין מהותי. הוכחה כזאת היא קשה ולעתים בלתי אפשרית (86 ג-ד).

(2) במקרה דנן, לא הוכחה ידיעה כזאת. אין בסיס לקביעה שהמערערים ידעו שהאיומים הנזכרים מהווים "ענין מהותי" לפי סעיף 6(ג) לחוק חוזה הביטוח. הם לא נראו להם רציניים והם לא מצאו לנכון לפנות למשטרה בעטיים (86 ד-ה, 87ב).

ה. (1) מהמילה "הסתרה" בסעיף 6 לחוק חוזה הביטוח משתמעות כוונה שלילית ואי-מוסריות מצדו של המבוטח המסתיר את המידע, וגם בלי להיזקק למילים "בכונת מרמה" נתפסת ההסתרה בדרגת חומרה גבוהה יותר מאי הגילוי הנובע מחובת תום הלב שלפי סעיף 12 לחוק החוזים (חלק כללי), תשל"ג-1973. גם בכך החמיר המחוקק עם המבטח (87 ה-ו).

(2) הצורך בהוכחת "כוונת מרמה" מציב בפני המבטח דרישה חמורה אף יותר מזאת שניתן ללמוד מן המילה "הסתרה". יש לראות בסעיף 6 לחוק חוזה הביטוח ביטוי לכוונתו הברורה של המחוקק להצר את האפשרויות של המבטח להשתחרר מחובתו לשלם את תגמולי הביטוח על יסוד טענת אי-גילוי מצד המבוטח (87 ו-ז).

(3) במקרה דנן, אין בראיות תשתית מספקת כדי להוכיח שהיו למערערים כוונת הסתרה או מירמה. מאידך גיסא, העובדה שהמערערים גילו את המידע לחוקר מטעם המבטח יומיים לאחר השריפה היא עובדה "ניטראלית", שאינה מלמדת על היעדר כוונת כאמור ושניתן לפרשה לכאן ולכאן (88 א-ב).

פסקי-דין של בית המשפט העליון שאוזכרו:

- [1] ע"א 282/89 רוטנברג ואח' נ' כלל חברה לביטוח בע"מ ואח', פ"ד מו (2) 339.
- [2] ע"פ 186/80 יערי ואח' נ' מדינת ישראל, פ"ד לה (1) 769.
- [3] ע"א 145/80 ועקנין נ' המועצה המקומית, בית שמש ואח', פ"ד לז (1) 113.
- [4] ע"א 1845/90 סיני נ' מגדל חברה לביטוח בע"מ, פ"ד מז (5) 661.
- [5] ע"א 403/80 ח' סאסי ואח' נ' קיקאון, פ"ד לו (1) 762.
- [6] ע"א 4747/93 דומת טקסטיל בע"מ (בפירוק) נ' ד' ביטי ואח', פ"ד נ (2) 27.
- [7] ע"א 475/81 זיקרי נ' "כלל" חברה לביטוח בע"מ, פ"ד מ (1) 589.
- [8] ע"א 391/89 א' וייסנר ואח' נ' אריה חברה לביטוח בע"מ, פ"ד מז (1) 837.

הערות:

להטעיה באמצעות אי-גילוי ראה ע"א 4819/92 אליהו חברה לביטוח בע"מ ואח' נ' ישר, פ"ד מט (2) 749. ערעור ברשות על פסק-דינו של בית המשפט המחוזי בתל-אביב-יפו (סגן הנשיא מ' אילן והשופטים א' פרי-פריש ו-ה' שטיין) מיום 27.12.94 בע"א 1362/93, שבו נתקבל ערעור על פסק-דינו של בית-משפט השלום בתל-אביב-יפו (השופטת ע' סלומון צ'רניאק) מיום 1.9.93 בת"א 42196/91. הערעור נתקבל.

ח' קליר - בשם המערערים;

ש' אהרונוסון - בשם המשיבה.

פסק-דין

השופט י' טירקל: 1. המערערים היו הבעלים של "מועדון חברים" למשחקי קלפים שאותו ביטחה המשיבה בפוליסה לביטוח בתי עסק מיום 14.4.91, לפי הצעה מיום 24.3.91 שהגישו לה המערערים. ביום 22.4.91 פרצה שריפה במועדון וכילתה את מרבית תכולתו. באי-כוח בעלי הדין הסכימו שביום 3.6.91 עמד סכום הנזק על 13,688 ש"ח, בניכוי השתתפות עצמית. המשיבה סירבה לשלם את הסכום, ולפיכך הגישו המערערים תביעה נגדה בבית-משפט השלום בתל-אביב-יפו. טענתה העיקרית - שבצדה העלתה טענות נוספות, שאינן עומדות להכרעה עוד - הייתה, שהמערערים הסתירו ממנה במירמה מידע בעניינים מהותיים, שאילו ידעה אותו הייתה נמנעת מלבטח את המועדון. בכך סמכה על הוראת סעיף 7 לחוק חוזה הביטוח, תשמ"א-1981 (להלן החוק), הפוטרת את המבטח, באופן מלא או חלקי, מתשלום תגמולי ביטוח במקרים המתוארים בסעיף 6 לחוק, שבו נאמר:

"(א) הציג המבטח למבוטח לפני כריתת החוזה, אם בטופס של הצעת ביטוח ואם בדרך אחרת שבכתב, שאלה בענין שיש בו כדי להשפיע על נכונותו של מבטח סביר לכרות את החוזה בכלל או לכרותו בתנאים שבו (להלן - ענין מהותי), על המבוטח להשיב עליה בכתב תשובה מלאה וכנה.

(ב) - -

(ג) הסתרה בכוונת מרמה מצד המבוטח של ענין שהוא ידע כי הוא ענין מהותי, דינה כדין מתן תשובה שאינה מלאה וכנה."

לטענת המשיבה, המידע שאותו הסתירו המערערים היה כי כשנה לפני מועדה של הצעת הביטוח הושמעו באוזניהם איומים מצד בני-זוג, שבעבר היו שותפיהם במועדון.

מהותם של האיומים לא תוארה, אם היו מכוונים כלפי גופם או רכושם של המערערים או כלפי המועדון. כל שנאמר, באחת ההזדמנויות, היה "שאנחנו נשלם ביוקר על הדמעות שסופי בכתה בלילות". מידע נוסף אשר, לטענת המשיבה, הוסתר ממנה, היה שעובדת

שלהם שעבדה במטבח באותה תקופה לערך, במשך כחודש ימים, אמרה - אחרי שהופסקה עבודתה - ש"היא תדאג להרוס אותנו ולשרוף את המועדון". ראוי לציין כי דברים אלה נודעו למשיבה מפני המערערים, אחרי שאמרו זאת לחוקר מטעמה יומיים לאחר השריפה.

שופטת בית-משפט השלום (כבוד השופטת ע' סלומון צ'רניאק), בפסק-דינה מיום 1.9.93 קבעה, בין שאר נימוקיה, שלא הוכח שהייתה למערערים "כוונת מרמה", "כנדרש בסעיף 6(ג) לחוק, ולפיכך נעתרה לתביעתם וחייבה את המשיבה לשלם להם את סכום הנזק המוסכם. בית המשפט המחוזי בתל-אביב-יפו (כבוד סגן הנשיא (כתוארו אז) מ' אילן והשופטים א' פרי-פריש ו-ה' שטיין, שדנו בערעור), בפסק-דינו מיום 27.12.94, קבע שהוכחה מירמה מצדם של המערערים, ולפיכך ביטל את פסק-דינו של בית-משפט השלום ודחה את תביעתם.

מכאן, אחרי נטילת רשות, הערעור שלפנינו.

2. הטעמים העיקריים שעל פיהם הגיע בית המשפט המחוזי למסקנתו היו כי מלבד אותם איומים, שהיו, כאמור, כשנה לפני מועדה של הצעת הביטוח, גם נגנב כלי רכב של המערערים, כחודשיים לפני כן, והדבר עורר את המערערת לחשוד באותם שותפים לשעבר. לפיכך סבר "שהנושא של היותם נתונים לאיומים לא עבר מתודעתם". עוד מצא ראייה בתשובה שנתנה המערערת לשאלה מדוע לא גילתה חשד זה למשיבה באומרה: "אינני סבורה שיש מקום לספר חשדות מן הסוג הזה, אחרת אף אחד לא היה מבוטח במדינה הזו". אלה, בצירוף העובדה שהמערערת הייתה בעבר סמנכ"ל של חברת ביטוח, מראים "שהמירמה הוכחה על פי הודאת בעל דין".

לדעתי, אין בטעמים אלה כדי לסתור את המימצאים והמסקנות שבפסק-דינה של שופטת בית-משפט השלום, ולפיהם לא הוכחה "הסתרה בכוונת מרמה" מצד המערערים. כמו כן לא הובאו ראיות שניתן להשתית עליהן את המסקנה כי המערערים ידעו שהמידע הנדון "הוא ענין מהותי". לפיכך דין הערעור על פסק-דינו של בית המשפט המחוזי להתקבל.

3. מטרתו של סעיף 6 לחוק היא לחייב את המבוטח להשיב "תשובה מלאה וכנה" לשאלותיו של המבטח ב"ענין מהותי" (סעיף 6(א)) וכן לחייבו לגלות למבטח גם עניין מהותי אחר, אף אם לא נשאל עליו (סעיף 6(ג)), וזו חובת גילוי יזומה. אין חולקים כי במקרה הנדון לא היה המידע הנדון בגדר "מתן תשובה שאינה מלאה וכנה", כי למערערים לא הוצגה כל שאלה שהתשובה עליה חייבה אותם לגלותו. מכאן שעל הסוגיה חלות הוראותיו של סעיף 6(ג) לחוק.

יש להעיר כי בשאלת היחס בין סעיף 6(א) לבין סעיף 6(ג) הביעה המלומדת פרופ' ג' שלו את דעתה כי-

"הסתרת מידע בענין מהותי שהמבוטח נשאל עליו ממילא אינה יכולה להחשב כתשובה מלאה וכנה, ועל כן היא נכללת בגדר סעיף 6(א). מכאן, שגם

אי-גילוי 'עצמאי', אשר איננו בא בתגובה לשאלות המבטח בכתב, עלול להיחשב כתשובה שאינה מלאה וכנה"ג' שלו, "חובת הגילוי בחוזי ביטוח" הפרקליט מ (תשנ"א-ג' 20, 25).

דעה זאת אומצה בע"א 282/89 רוטנברג ואח' נ' כלל חברה לביטוח בע"מ ואח' [1]. כפי שאמר השופט ד' לויין:

"סעיף-קטן (ג) אינו נגרר אחר סעיף-קטן (א) ואינו תלוי בו. הוא עומד בפני עצמו כהלכה שוות מעמד" (שם, בעמ' 350).

כך סבר גם השופט אור (שם, בעמ' 354) וכך סבורני גם אני.

4. סעיף 6(ג) לחוק מפרט ארבעה רכיבים מצטברים שבלעדיהם לא עומדות למבטח התרופות המנויות בסעיף 7 לחוק. שני הרכיבים הראשונים, הכרוכים זה בזה, הם "הסתרה" ו"בכוונת מרמה"; השניים האחרונים, שאף הם כרוכים זה בזה, הם "ענין שהוא ידע כי הוא" ו"ענין מהותי" (סיווג הרכיבים בע"א 282/89 [1] הנ"ל, בעמ' 354, שונה במקצת, אולם המסקנות דומות). כפי שנראה להלן, די במסקנה שאליה הגעתי ולפיה לא הוכחו שני האחרונים, כדי לקבל את הערעור ולחייב את המשיבה.

5. אקדים ואומר כי לפי האמור בסיפה לסעיף 6(ג) לחוק, דינו של מבטח שנתקיים בו האמור באותו סעיף-קטן, כדין מי שהשיב "תשובה שאינה מלאה וכנה" ל"שאלה בענין שיש בו כדי להשפיע על נכונותו של מבטח סביר לכרות את החוזה בכלל או לכרותו בתנאים שבו (להלן - ענין מהותי)" (ההדגשה שלי - י"ט), כאמור בסעיף 6(א). לאור דברים אלה נפסק בע"א 282/89 [1] הנ"ל, בעמ' 354, כי:

"המבחן לקיומו של התנאי הראשון (מהותיות העניין - י"ט) הוא אובייקטיבי. . . והוא נקבע על-פי קנה המידה של מבטח סביר."

ראוי להבהיר כי גישה זאת, של אימוץ קנה מידה של מבטח סביר, להבדיל ממבטח מסוים, משתלבת במגמתו הכללית של החוק, שהוא חוק צרכני מובהק, להגן על המבטח מפני כוחו העדיף של המבטח, המתבטאת בהוראות שונות של החוק, לרבות בסעיף 6(עיין שלו, במאמרה הנ"ל, בעמ' 23). על מגמה זאת, שנעמוד עליה גם בהמשך, הצביע פרופ' א' דיין, שהיה מאבות החוק:

"כאן (בחוזה ביטוח - י"ט) עומד מצד אחד מבטח שהוא חברה מסחרית גדולה, בעלת יציבות פיננסית, הנזקקת לייעוץ משפטי מקצועי והמסוגלת לעמוד בהתדיינות ממושכת עם לקוחותיה והיא נהנית משיתוף פעולה הדוק עם חברות ביטוח אחרות, ומן הצד השני עומד מבטח בודד שברוב המקרים אינו נהנה אף מאחד מן היתרונות האלה" (א' דיין, "חוק חוזה הביטוח, התשמ"א 1981" פירוש לחוקי החוזים (המכון למחקרי חקיקה ולמשפט השוואתי ע"ש הרי סאקר, ג' טדסקי עורך, תשמ"ד) 18).

על כך נאמר גם בדברי ההסבר להצעת חוק הביטוח, תשל"ו-1975, בעמ' 23:

"החוק המוצע סומך על ההנחה, שחברת ביטוח בעלת נסיון של אלפי עסקאות, יודעת - או צריכה לדעת מה עליה לשאול ומה עשוי להיות חשוב לענינה. על כן מגבילה ההצעה את חובת הגילוי, על כל תוצאותיה לפי הסעיפים הבאים. המדובר הוא בשאלה 'מהותית', ומהותיותה של השאלה נמדדת לפי קנה מידה אובייקטיבי של מבטח 'סביר'".

התשובה לשאלה, כיצד היה נוהג "מבטח סביר" במקרה מסוים, ניתנת אפוא על-ידי בית המשפט, הקובע, לפי אמות מידה אובייקטיביות שהוא מעצב, את מידת נכונותו של המבטח לכרות את החוזה. אמות מידה אלה אינן בהכרח אמות המידה של חברות ביטוח, אם כי אפשר שהתנהגותו של מבטח מסוים תשמש הדרכה לצורך קביעת הסבירות. כפי שנראה להלן, הגדרתו של המבטח הסביר משליכה גם על התשובה לשאלה מהו "ענין מהותי".

6. אשר לשאלה זאת - לאמור, מהו "ענין מהותי" בעיניו של מבטח סביר - הרי היא מצריכה, לדעתי, בחינה משני היבטים. בהיבט הראשון, העקרוני, ניתנת תשובה לשאלה אם העניין שעל המבוטח היה לגלותו למבטח, לפי אופיו וטיבו, רלוואנטי לסיכונים שאותם באה הפוליסה לכסות; לדוגמה: האם איומים בהצתה רלוואנטיים לפוליסה שמטרתה ביטוח סיכוני גניבה. בהיבט השני, הספציפי, ניתנת תשובה לשאלה אם העובדות שהיו בידיעתו של המבוטח במקרה המסוים היו עלולות להשפיע על נכונותו של המבטח לכרות את חוזה הביטוח אילו נתגלו לו. יצוין כי, בצד שיקולים נוספים שעליהם נעמוד להלן, יובאו בחשבון לעניין זה גם שיקולים כמו מידת רצינותו של הסיכון הצפוי המצוי בידיעתו של המבוטח, לרבות מידת הסיכוי שהסיכון יתממש; לדוגמה: האם מקרים של גניבות שאירעו לאחרונה בסביבתו הקרובה של בית עסק שבוטח נגד סיכוני גניבה - שהם רלוואנטיים לפוליסה - יש בהם כדי להשפיע על נכונותו של המבטח (על דרך בחינה דומה של שאלת חובת הזהירות בדיני הנזיקין עיין: [ע"פ 186/80 יערי ואח' נ' מדינת ישראל](#) [2]; [ע"א 145/80](#) ועקנין נ' המועצה המקומית, בית שמש ואח' [3]).

בבואו להשיב על שאלות אלה מביא בית המשפט בחשבון גם שיקולים של מדיניות משפטית. [ע"א 145/80](#) [3] הנ"ל אמר הנשיא ברק דברים - שנאמרו אמנם לעניין חובת הזהירות - שהם יפים גם לענייננו:

"שיקולים אלה של מדיניות משפטית באים לאזן בין האינטרסים השונים הנאבקים על הבכורה. בית המשפט מתחשב בצורך להבטיח חופש פעולה מזה ובצורך להגן על הרכוש והגוף מזה. הוא מתחשב בסוג הנזק ובדרכי התרחשותו. הוא לוקח בחשבון את השפעת פסיקתו על דרכי התנהגותם של הבריות בעתיד. הוא שוקל את המעמסה הכספית, אשר תוטל על סוג מסוים של מזיקים או ניזוקים בעקבות החלטתו. שיקולים אלה ואחרים מתאזנים בכור הכרתו השיפוטית של בית המשפט, תוך שהוא שוקלם במאזני צדק..." (שם, בעמ' 123).

כפי שראינו למעלה, אחד השיקולים החשובים הוא "מגמתו הכללית של החוק (ה)מבוססת על גישה האוהדת את עניינו של המבוטח בעניינים רבים" (ע"א 282/89 [1] הנ"ל, בעמ' 355). אולם אין זה השיקול החשוב היחיד המנחה את בית המשפט בבואו לפסוק בשאלה זאת.

7. דומה שתולדותיו של סעיף 6(ג) לחוק - שלא נכלל בהצעת החוק המקורית והוסף אחרי הדיונים בכנסת - מלמדות אף הן על משמעותו של המושג "ענין מהותי". "אכן, השתלשלות הדין בישראל בנוגע לתוצאות אי-גילוי מצד המבוטח עברה גלגולים בכיוון השוואת מצבו של המבוטח ואף הטבתו, בהתייחס למצבו של צד 'רגיל' לחוזה" (ע"א 282/89 [1] הנ"ל, בעמ' 357). המידה המרבית של אמון בין הצדדים (fidei uberrimae), וממילא המידה המרבית של גילוי, שנדרשו לפני חוק החוזים (חלק כללי), תשל"ג-1973, נצטמצמו בעקבות חוק זה, עד שבא סעיף 6(ג) לחוק והיטיב את מצבו של המבוטח עוד יותר, על-ידי כך שהעדיף אותו על פני מתקשר בחוזה בדרך כלל (על השינויים בחובת גילוי הלב של המבוטח עיין ד' מ' ששון, דיני ביטוח (שוקן, תשמ"ט) 43-48 והמקורות שהובאו שם). אולם גם בהיקף מצומצם זה נשארה בעינה המטרה הבסיסית של סעיף 6: לצמצם את פערי המידע בין המבטח לבין המבוטח, העלולים לגרום להקצאה בלתי יעילה של משאבים ואף לפגוע במנגנון הביטוחי כולו.

היבט זה של הסוגיה טעון הבהרה. מטרתו של חוזה ביטוח היא לבטח את המבוטח הספציפי מפני סיכונים שונים. שיעורי הפרמיות נקבעים על בסיס ההערכה של רמת הסיכון. על-מנת לחסוך בעלויות אין חברת הביטוח קובעת את שיעור הפרמיה באופן ייחודי לכל מבוטח, אלא מסווגת אותו בקבוצת סיכון, ובהתאם לרמת הסיכון הממוצעת באותה קבוצה, היא קובעת את שיעור הפרמיה שלו. יש לציין כי הפילוח לקבוצות סיכון מונע היווצרות הבדלים גדולים מדיי בין רמת הסיכון האמיתית שהמבוטח חשוף לה לבין רמת הסיכון שעל פיה נקבעת הפרמיה שלו. לפיכך, אפילו רמת הסיכון הממוצעת של אותה קבוצה גבוהה משלו, עדיין כדאי הביטוח גם לו.

פערי מידע בין המבטחים לבין המבוטחים עלולים לגרום לסיווג מוטעה של המבוטחים ולפילוח מוטעה של קבוצות הסיכון. דבר זה עלול להשפיע על קביעת הפרמיה של המבוטח המסוים ואף לגרום להעלאת שיעור הפרמיה של אותה קבוצת סיכון על-מנת לכסות את הסיכון הביטוחי שגדל. בהמשך עלולה העלאת תעריפי הביטוח לעשות את הביטוח ללא כדאי לחלק מן המבוטחים שבאותה קבוצה עד כדי כך שיוותרו עליו. כתוצאה מכך עלול הסיכון הממוצע של הקבוצה לגדול, ובעקבותיו גם הפרמיות, עד שקבוצה נוספת תאלץ לוותר על הביטוח. בסופו של התהליך עלול כל המנגנון הביטוחי לקרוס (לטיעון שבבסיס הסבר זה - טיעון ה-adverse selection ר. E. Keeton and a. I. Widiss, insurance (st. Paul, 1988) ראה -law979- 977,107- 106,66- 65,16-14).

חובת הגילוי המוטלת על המבוטח באה, בין היתר, למנוע תופעות כאלה. מכאן

שבגדר "ענין מהותי" יבוא כל מידע העשוי להשפיע על סיווגו של המבוטח, על גובה הפרמיה שלו ועל נכונותו של המבטח לבטח את המבוטח, בתנאים מיוחדים או בלעדיהם. בסוגיה זאת - בהקשר של חובת הגילוי לפי סעיף 6(א) לחוק - אמר הנשיא שמגר:

"...נפסק, כי המבחן לקיומו של עניין מהותי הוא אובייקטיבי... המבחן להיותו של פרט מהותי, אשר אותו חובה על המבוטח לגלות למבטחו, הוא אובייקטיבי, והוא נקבע על-פי קנה המידה של מבטח סביר.

- - -

פרמיית ביטוח צריכה להיות מחושבת בעיקרה, מבחינה תאורטית, על-פי תוחלת הנזק, והיא מושפעת בחישובה ממכפלת סיכויי התרחשות הנזק בשיעור הנזק לכשיתרחש. בבואה להחליט אם להעניק למבקש ביטוח ובאילו תנאים, מעוניינת חברת ביטוח לדעת, אם קיימים נתונים המייחדים את הרכוש המבוטח או את המבוטח עצמו ושעלולים להגדיל את תוחלת הנזק (בין אם הגדלת תוחלת הנזק תביא למסקנה שיש להגדיל את הפרמיה ובין אם היא מובילה למסקנה כי אין עניין בביטוחו של המבקש). מכאן, כי מנקודת מבטה של חברת הביטוח, עניינים מהותיים הם אותם נתונים שיש בהם כדי להשפיע על תוחלת הנזק, ובהתאם על גובה הפרמיה או על נכונותה הבסיסית של החברה לבטח. הגדרה זו של עניינים מהותיים מקבילה לתרופה המוענקת לחברת הביטוח במקרים של אי-גילוי לפי סעיף 7 לחוק חוזה הביטוח. התרופה היא, כאמור, הפחתת הפיצוי בשיעור יחסי להשפעת האי-גילוי על שווי הפרמיה, או פטור מפיצוי במקרים שבהם האי-גילוי עולה כדי שלילת כדאיות הביטוח מבחינת המבטח" (ע"א 1845/90 סיני נ' מגדל חברה לביטוח בע"מ [4], בעמ' 671-672; ההדגשה שלי - י' ט').

יצוין כי באתרו מקרה הביא יישומו של מבחן אובייקטיבי זה למסקנה "שאינן מדובר בעניין מהותי, שכן, בנסיבות העניין, השאלות האמורות אינן שאלות שיש בהן כדי להשפיע על נכונותו של מבטח סביר לכרות את החוזה, בכלל או בתנאים שבו" (שם).

8. בחינתן של עובדות הפרשה שלפנינו משני היבטים, כאמור בסעיף 6 לדלעיל ולאור השיקולים שעליהם עמדנו, מחייבת את המסקנה שאין מדובר בעניין מהותי.

אשר להיבט הראשון, העקרוני, ניתן לומר שאיומים כפי שהיו במקרה הנדון, שמהותם לא תוארה, שלא פורש אם הם מכוונים כלפי הגוף, כלפי רכוש בכלל או כלפי הרכוש המבוטח, אינם רלוואנטיים לסיכונים שאותם באה לבטח פוליסה לביטוח בתי עסק. מכאן שטענת המשיבה, ככל שהיא מבוססת על איומיהם של שותפיהם לשעבר של המערערים, נופלת כבר בשלב זה. אולם אפילו אין הדבר כן, נופלת הטענה בשלב השני, הספציפי. כפי שראינו, הושמעו האיומים כשנה לפני הצעת הביטוח ונתמצו בדברים שהמערערים "ישלמו ביוקר על דמעותיה של השותפת לשעבר". לדעתי, אין דברים אלה מעידים על סיכון מוגבר לבית העסק שבוטח, וממילא לא היה בהם כדי להשפיע על אומדן הסיכון

ועל הנכונות של מבטח סביר. גם העובדה שגניבת רכבם של המערערים, כחודשיים לפני הצעת הביטוח, עוררה את המערערת לחשוך בשותפיה לשעבר, אין בה כדי להוסיף לדברי האיום משקל העושה אותם ל"ענין מהותי".

הוא הדין בדבריה של עובדת המטבח, שעבודתה הופסקה אחרי כחודש ימים, שאמרה שתדאג להרוס את המערערים ולשרוף את המועדון. כאן עומדים הדברים במבחן הראשון אולם אינם עומדים במבחן השני. לדעתי, אין בדברים שאומר עובד בנסיבות כאלה, כשנה לפני הצעת הביטוח, בלי שחזר עליהם במשך התקופה שחלפה ובלי שנמצא להם חיזוק נוסף, כדי להעיד על סיכון רציני או על סיכוי שיתממש. מכאן שלא היה גם בהם כדי להשפיע על נכונותו של מבטח סביר.

9. כאמור בסעיף 4דלעיל, כרוך ברכיב האחרון - "ענין מהותי" - גם הרכיב של ידיעתו של המבוטח, כלשון הסעיף "ענין שהוא ידע כי הוא ענין מהותי". רכיב זה, כמו הרכיבים של "הסתרה" ו"בכוונת מרמה", הוא סובייקטיבי והוא קשור "לשאלת מצבו הנפשי של המבוטח: האם ידע שהמדובר בעניין מהותי?" (ע"א 282/89 [1] הנ"ל, בעמ' 354). בעניין זה יש לדייק. לא די בהוכחה שהמבוטח ידע את העובדות העירומות כשלעצמן - אותן עובדות אשר, לפי הטענה, הן עניין מהותי - אלא שידיעתו חייבת לכלול גם את הערכתו שהן מהוות עניין מהותי. אכן, "הוכחה כזו היא קשה, ולעיתים בלתי אפשרית" (דברי פרופ' שלו, במאמרה הנ"ל, בעמ' 32), אולם גם בכך יש לראות ביטוי למגמתו הכללית של המחוקק שעמדנו עליה למעלה.

האם הוכחה במקרה הנדון ידיעה כזאת? סבורני שיש להשיב על כך בשלילה.

האיומים הנזכרים היו קיימים, כמוכן, בזיכרונם של המערערים, אולם אין בראיות בסיס לקביעה שידעו שהם מהווים "ענין מהותי", לפי סעיף 6(ג) לחוק. גם האמירה של המערערת 2"אינני סבורה שיש מקום לספר חשדות מן הסוג הזה, אחרת אף אחד לא היה מבוטח במדינה הזו" - שיש להדגיש שנאמרה בתשובה לשאלה על חשדותיה בעקבות גניבת הרכב - שצוטטה לעיל, אין בה דבר התומך במסקנה שנתקיימה אצלה אותה ידיעה מיוחדת. אין אמירה זו מעידה על כך שראתה באותו זמן את האיומים כמחייבים התייחסות רצינית מצדה, או על כוונתה להסתיר את הדברים. בוודאי ובוודאי אין לראות באמירה זאת "הודאת בעל דין", כפי שקבע בית המשפט המחוזי, בין לעניין הוכחת הידיעה בדבר היות העניין מהותי ובין לעניין הוכחת כוונת מירמה. גם העובדה שהייתה בעבר סמנכ"ל של חברת ביטוח - שעליה, בין היתר, ביסס בית המשפט המחוזי את פסק דינו - לא די בה כשלעצמה כדי להשתית עליה את המסקנה שידעה שהעניין הוא עניין מהותי, ושהסתירה אותו בכוונת מירמה.

לעניין בקיאותו המיוחדת של מבוטח מסוים ראוי לציין, כי בע"א 282/89 [1] הנ"ל הביע השופט ד' לויין את דעתו כי-

"במקרה דנן, המדובר באנשי עסקים חריפים וממולחים, אשר רזי הבנקאות, וכנראה גם רזי הביטוח, נהירים להם למדי. על אנשים מסוגם אין לומר

שיכולים הם להיאחזו בטענות שתוכנן הוא, כי כל מה שחברות הביטוח לא שאלו עליו מפורשות, ניתן להניח כי אין להן עניין בו, ועל-כן אין כל מקום וצורך למסור להם פרטים אודותיו" (שם, בעמ' 350).

אולם דעתו הייתה דעת מיעוט.

10. סוף דבר, וכסיכום של הבחינה העובדתית של הפרשה, יש להתייחס לקביעותיה של שופטת בית-משפט השלום, שהן התשתית לערכאות הערעור. כפי שקבעה, צמצמה המשיבה את האיום שבו ביקשה לראות עניין מהותי, לאיום הנוגע להצתה דווקא. אותו איום הופנה אל המערערים על-ידי עובדת שפוטרה על-ידיהם יותר משנה לפני מילוי טופס ההצעה לביטוח. האיום לא נראה רציני בעיני המערערים, והם לא מצאו לנכון לפנות למשטרה בעטיו. כפי שראינו, לא התייחסו יתר האיזמים לשריפת העסק. השופטת הוסיפה וקבעה כי לא הוכח לפניה שמבטח סביר היה נמנע מלבטח את העסק הנדון, או היה מבטח אותו בתנאים אחרים, אילו ידע על אותם איזמים. גם קביעה זו צריכה לשמש בסיס לדיון בערכאות הערעור.

המסקנה העולה מכל אלה היא שלא הוכח כי האיזמים היו מהסוג שיש בו כדי להשפיע על נכונותו של מבטח סביר לכרות את החוזה, ולא הוכח שהסתרת העניין על-ידי המבוטח נעשתה בכוונת מרמה.

11. יכולת לסיים כאן את פסק הדין, אולם "שלא להוציא את הנייר חלק" אוסיף שתי הערות קצרות לעניין שני הרכיבים הראשונים שבסעיף 6(ג) לחוק - "הסתרה" ו"בכוונת מרמה" - שעמדו במרכז הנמקותיהם של בית-משפט השלום ובית המשפט המחוזי. לדעתי, לא הוכחו גם אלה.

נראה לי שמן המילה "הסתרה" משתמעות כוונה שלילית ואי-מוסריות מצדו של המבוטח המסתיר את המידע, וגם בלי להיזקק למילים "בכוונת מרמה", נתפסת ההסתרה בדרגת חומרה גבוהה יותר מאי הגילוי הנובע מחובת תום הלב שלפי סעיף 12 לחוק החוזים (חלק כללי). גם בכך החמיר המחוקק עם המבוטח (להשוואה בין חובות הגילוי השונות, עיין אצל פרופ' שלו, במאמרה הנ"ל, בעמ' 29; לעניין משמעות שלילית ואי-מוסריות העולות ממילותיו של חוק עיין בדבריי בע"א 403/80 ח' סאסי ואח' נ' קיקאון [5], בעמ' 768).

הצורך בהוכחת "כוונת מרמה" מציב בפני המבטח דרישה חמורה אף יותר מזאת שניתן ללמוד מן המילה "הסתרה". כך או כך, יש לראות בסעיף זה ביטוי לכוונתו הברורה של המחוקק "להצר, בתנאים האמורים בסעיפים 6-8, את האפשרויות של המבטח להשתחרר מחובתו לשלם את תגמולי הביטוח על יסוד טענת אי-גילוי מצד המבוטח" (ע"א 282/89 [1] הנ"ל, בעמ' 357). להשוואה עם דרישות ההוכחה של כוונת המרמה לפי סעיף 373(א) לפקודת החברות [נוסח חדש], תשמ"ג-1983, עיין ע"א 4747/93 דומת טקסטיל בע"מ (בפירוק) נ' ד' ביטי ואח' [6]; כמו כן עיין: ע"א 475/81 זיקרי נ' "כלל" חברה לביטוח בע"מ [7]; ע"א 391/89 א' וייסנר ואח' נ' אריה חברה לביטוח בע"מ ואח' [8] וכן ע"א 1845/90 [4] הנ"ל).

ראינו שאין בראיות שהובאו תשתית מספקת כדי להוכיח שהיו למערערים כוונות כאלה. גם אותה אמירה של המערערת 2, שעליה עמדתי בסעיף 9דלעיל, אין בה דבר המעיד על כך, כפי שפירטתי שם. כאן המקום להעיר כי, מאידך גיסא, מן העובדה שהמערערים גילו את המידע לחוקר מטעם חברת הביטוח יומיים לאחר השריפה אין ללמוד שלא היו להם כוונות כאלה, כפי שקבע בית-משפט השלום. לדעתי, זאת עובדה "ניטראלית", שניתן לפרש אותה לכאן ולכאן.

12. הייתי מבטל את פסק-דינו של בית המשפט המחוזי ומקיים את פסק-דינו של בית-משפט השלום.

המשיבה תישא בהוצאות המערערים בסך 10,000 ש"ח.

השופטת ט' שטרסברג-כהן: אני מסכימה.

השופט צ' א' טל: אני מסכים.

הוחלט כאמור בפסק-דינו של השופט טירקל.

ניתן היום, י"ד בחשוון תשנ"ז (27.10.96).

[הודעה למנויים על עריכה ושינויים במסמכי פסיקה, חקיקה ועוד באתר נבו - הקש כאן](#)